

תמצית משנה ברורה

סיכום דברי המשנה ברורה ומסקנות הבה"ל והשעה"צ

גליון 27 | סימן רי"ח - סימן רכ"ט | ניסן ה'תשפ"ד

הלכות ברכות שונות

כתב הרמב"ם (תחילת הלכות ברכות) כשם שמברכים על ההנאה כך מברכים על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה, וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודאה ודרך בקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד, אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה. נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים, ברכות הנאה, וברכות מצוות, וברכות הודאה שהן דרך שבח והודאה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו. ונוסח כל הברכות עזרא ובית דין תקנום, ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה.

לעיל נתבאר דיני ברכות הנהנין שמברכים על אכילה ושתייה לפניה ולאחריה, וכן על הריח לפניה, ולהלן יבוארו דיני ברכות נוספות שתקנו חכמים דרך שבח והודאה לקב"ה, כגון ברכה על ניסים שנעשו (ברכה ברוך שעשה נס וכו') על ראית המקום שנעשה בו הנס (סימן ר"ח), וברכה (הגומל לחייבים טובות וכו') למי שניצל מסכנה. סימן ר"ט), וברכות הודאה על חסדים מיוחדים (גשמים (סימן רכ"א), בשורות טובות (ורעות), סימן ר"ג), ועוד ברכות ראייה שונות (בראית עבודה זרה או מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, ס' רבא מישאל, חכמים, מלכים, קברים, חבירו, בני אדם משונים. סימנים רכ"ד רכ"ה), וברכת שהחיינו (או הטוב והמטיב באופנים מסוימים) בקנה כלים חדשים (רכ"ג), וברואה את חבירו, ובפרי חדש (רכ"ה). ועוד ברכות על גבורות ד' בבריאית העולם ביופי (אילנות טובות, בריית נאות, אילנות פורחים. רכ"ה רכ"ו), ועל עניינים מיוחדים שנבראו בעולם (מים ונהרות הרים וגבעות ברוקים ועממים, ריעדת אדמה, רוחות זעף, ומברך עושה מעשה בראשית, ובדברים שרואים מהם את גבורתו של הקב"ה מברך שכווחו וגבורתו מלא עולם. רכ"ז רכ"ח), ועוד ברכות שונות (כגון ברכת הקשת, חמה בתקופתה. רכ"ט).

ובסימנים הבאים יבוארו פרטי דיני ברכות אלו, על מה מברכים, מה מברכים, פעם בכמה זמן מברכים, ומי מברך, ועוד מדיני הברכות.

סימן רי"ח

ברכות על ניסים

כל ברכות הראייה בסימן זה ובסימנים הבאים מברכים בשם ומלכות, ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם וכו'. ובדיעבד אם לא אמר 'אתה' אבל הזכיר שם ומלכות, ואפילו אמר בלשון חול בריך רחמנא מלכא דעלמא, יצא.

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל מברך ברוך ששעשה ניסים לאבותינו במקום הזה, וכגון הרואה מקום שעברו ישראל ביבשה בתוך הים, ומקום שעברו ישראל בירדן בחרבה שזה כנגד יריחו, ומעברות נחלי ארנון (בין ההרים שהתחבאו האמוריים בהם להורגם), ומברך רק במקומות עצמם שעברו, (ואמנם גם בשאר הים או הירדן ראוי לו להזכיר חסדי ד' והשגחתו עלינו ויודה וישבח כפי כוחו בלי שם ומלכות. ועיין בכפתור ופרח נוסח ההודאה). והרואה אבני אלגביש של בית חורון שהושלכו מן השמים על האומות שנלחמו עם יהושע, ואבן (בת ג' פרסאות) שביקש עוג לזרוק על ישראל ונעשה נס שלא היה יכול להפילו, ואבן שישב עליה משה בעת מלחמת עמלק, וחומת יריחו שנבלעה במקומה. וא"צ לפרט בברכה את הנס. ואם כבר הלך משם ולא בריך אינו יכול לברך אם אינו רואה.

וכתב המ"א דלכאורה משמע דדוקא במקומות הנ"ל שהנס ניכר מתוך המקום מברך, אבל מקומות שנעשה בהם נס לישראל אך הנס אינו ניכר במקום (כגון מיתת חיל סנחריב סמוך לירושלים) לא יברך, וצ"ע למעשה.

אמנם נס שנעשה לאדם עצמו יברך באותו מקום אף אם הנס אינו ניכר במקום.

וכתב בכפתור ופרח שהרואה מקום שהקב"ה עשה נס או פלא לקצת נביאים, כגון בראותו בהר הכרמל את המקום שאלהיו עשה את המזבח, או בשונם מקום עליית אלישע, וכדומה, ראוי לו להזכיר חסדי ד' והשגחתו עלינו ויודה וישבח כפי כוחו. וכתב הביאור הלכה שנראה שכוונתו לשבח בעלמא בלי שם ומלכות, בהר הכרמל אין לברך מפני שהברכה לא נתקנה על פלאי הבורא, דא"כ היה צריך לברך בראית הר סיני מקום שניתנה בו תורה, אלא רק על הצלת אדם מן המיתה בדרך נס, (ואולי דעתו שלאליהו היתה תועלת בזה להצילו מן המיתה, ומ"מ למעשה צ"ע אם יש לברך), וגם בענין בן השונמית אין טעם לברך על זה, מפני שלא ניצל מסכנה אלא החיה אדם אחר, ואין מברכים אלא על נס של אדם מסוים, והנס לא היה ברבים, וגם לא ברור שיש לברך על תחית המתים דשמא הברכה רק על מי שהיה בסכנה וניצל, ויותר טוב לברך בכגון זה מחיה המתים.

נס שנעשה לקצת ישראל ולא לכולם או לרובם, אפי' נעשה לקצת שבטים, אין מברכים עליו אלא אותם שנעשה להם הנס.

אחרי כמה זמן יברך שוב- אם בריך אסור לחזור ולברך אם לא עבר ל' יום, כיון שלא נתחדש שום דבר מהזמן שברך, והיום שראה והיום שעומד בו עתה אינם בכלל הל' יום דספק ברכות להקל, ואחרי ל' יום הוי חובה כמו בפעם הראשונה, ואפשר שאם ראה בתוך ל' יום לא יברך, אף שהברכה האחרונה היתה לפני ל' יום.

נס של יחיד (ועד רוב ישראל כל אחד נדון כיחיד) אין מברך אלא אותו שנעשה לו הנס, ויברך ברוך וכו' שעשה לי נס במקום הזה, ובשעת הנס יברך רק הגומל, ואח"כ מפעם ראשונה שמגיע לשם ואילך יברך שעשה לי נס, אם עברו ל' יום. ובנו ובנו מברכים אף אם נולדו לפני הנס מפני כבוד אביהם, וה"ה באשה מברכים בנה וכן בנה, ומנכד ואילך יברכו רק אלו שנולדו אבותיהם אחרי הנס, שבזה הם שותפים לנס. ונוסח הברכה לבן הוא שעשה לאבי נס, ואם באו שניים יברכו שעשה נס לאבינו, ומנכד ואילך יברך שעשה לאבותי (ושניים יאמרו לאבותינו), או שעשה לאבי אבא, ובכל בו איתא לזקני. ובאמא יברך שעשה נס לאימי או לאם אימי. וזולת יוצאי יריכו אין לברך על נס של אחר, ואפי' בעל ואשה אינם מברכים זה על זה, וכן אב אינו מברך על נס של בנו.

מי שנעשו לו ניסים הרבה ומגיע למקום אחד מהם צריך להזכיר את אותו מקום ואח"כ את שאר המקומות, בברכה אחת. ומ"מ אם הגיע למקום נוסף שנעשה לו נס ואפי' באותו היום צריך לברך גם שם, אע"פ שהזכיר נס זה במקום הראשון. ויש להסתפק אם יכלול במקום השני גם את הנס הראשון, ונראה דאין קפידיא כיון שאינו מוסיף שם ומלכות. ומה שצריך להזכיר ניסי שאר מקומות זה רק בניסי יחיד ולא בניסי רבים ולא בבנו של היחיד.

על נס של רבו מובהק צריך לברך כמו על נס של אביו, ויברך שעשה נס לרבי במקום הזה, ובניו אינם מחויבים בכבוד רבו ואינם מברכים על ניסו.

הרואה אדם שנעשה לו נס והיינו כגון אביו או רבו או אדם מסוים שצריך לברך על ניסו (אבל בחביב עליו לא יברך, ודלא כהרא"ה), כתב הרמ"א ש"א שצריך לברך על ראיתו כמו על המקום, אם לא ראהו ל' יום, ויברך שעשה נס לאבי או לרבי, ובאדם מסוים יברך שעשה נס לאדם הזה, או ברוך שעשה לך נס. ואם לא בריך כשראהו אינו יכול לברך אח"כ, ואפשר שאפילו אם ראה את האדם או המקום שוב בתוך ל' יום לא יברך, אע"פ שלא בריך בראיה ראשונה. ואם ראה את המקום בתוך ל' יום לא יברך על ראית האדם, ואם חזר ורואה את האדם בתוך ל' יום ג"כ לא יברך אע"פ שעברו ל' יום מזמן שברך על המקום, וה"ה איפכא.

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד' ידועים דברי רש"י (תענית כט). אהא דמשנכנס אדר מרבים בשמחה - 'כמו נסים היו לישראל פורים ופסח', ולא נראה שצירוף ב' ניסים אלו אך מקרה הוא אלא שישנו קשר מהותי בין השמחה דפסח לשמחה דפורים. וכנראה שהתחדשות החירות המוקנית לנו בפסח מעולה יותר מתוך המזדיגה שנקנית לנו בפורים, ונציע בזה ביאור בחינה אחת מענין זה.

בגדר החירות כתב מהר"ל (גבורות ה' כו) "ענין הנגאל עומד בעצמו מבלי שיש לו חבור וצירוף אל אדון שלו וכו', ולפיכך הפשוט העומד בעצמו ואין לו שום צירוף אל זולתו הוא ענין חירות וכו', דבר שהוא אינו פשוט ויש בו הרכבה יש בו שיעבוד, כי דבר שהוא מורכב כל חלק משעבד בשני עד שאין השני בן חורין בעצמו. והווי גם כן טעם אחד מטעמי המצה, שהמצה פשוטה לא כמו החמץ שהוא מורכב, וכל חלק אינו בן חורין" עכ"ל.

ועל פניו הדבר צ"ב דלכאורה נמצא שהמבוקש הוא שכל אחד לבדו ישכון, וכי אחדות מהווה חסרון, אתמהה. אבל באמת לק"מ באשר אחדותו אינה צירוף נפרד אל נפרד אלא הינה צירופם להיות אחד, באופן שאינה הרכבה אלא איחוד פשוט, ולא מבעיא שאינה חסרון בהיותם אלא היא העצמת ההויה [זכר לדבר דברי הר"ן (נדרים נב). "מין במינו לא בטיל לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומנטלו אלא מעמידו ומחזקו"]. מעתה י"ל דאדורבא, דוקא האחדות היא עוצם החירות, באשר עיקרה של החירות אינה השלילה של הזולת אלא היותו לעצמו ולא לזולת, באשר הצירוף לזולת מחליש את הווייתו העצמית של המצורף, וכיון שהאחדות מחזקת את הוויית המאוחדים הרי שהיא מחזקת את מהות חירותם.

כך מצינו דבשעת ההכנה למ"ת אמר הקב"ה לישראל 'ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי', ופרש"י 'זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרים בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כולם לרעמסס', מבואר ענין קיבוצם לקראת יציאתם [ומנסבר ההקשר למ"ת שהוצרך לאחדות כנאמר 'יחין ואכמילן'], ולהאמור מובן שקיבוצם הוא חלק מעצם יציאתם לחירות. לידתנו כעם' ביצי"מ אינה עוד מעלה ביציאה אלא היא חלק מעצם מהות החירות.

ידוע שקטרוגו של המן ישנו עם 'אחד' מפוזר ומפורד, והתיקון 'קהלו היהודים' ו'משלוח מנות ומתנות לאבינוים'. הן אמת דצ"ב מה נוגע לנס, והנראה דהגלויי שכל נפלאותיו ומחשבותיו הוא אלינו כעם, ככנס"י, והיינו שבעצם אנו אחד, וזה מעורר בנו את ההכרה באחדותינו, והתהדמות לבוראנו אשר גם נפלאותינו ומחשבותינו תהיה לאחינו.

וכמו"כ ידועה יחודיותו של פורים שהנס נתגלה בתוך מהלך הטבע גופאי, וכן גם מעלת החדר קבלה בעצם טבע היהודי, והיא הסרת המודעא. כך גם נראה במעלת 'קהלו היהודים' דפורים שנקנית בעצם טבע (לא איחוד 'שכונני' אלא 'מזוג').

אם כנים הדברים י"ל שעל כן כך הוא מחזור השנה, שלאחר כל מועדיה נחתמת במעלות הנפעלות בעצם הטבע, ומכאן הוא מבואר שלם יותר לתוספת חירות, בבחינת יחיה חכמתא לחבימין, עד היותה אף חירות זו - עם שאר מעלות השנה הבאות בעקבותיה - נקבעת בטף השנה בעצם הטבע, וחוזר חלילה.

ריבית קשורה ליצי"מ (ב"מ סא. ובטור יו"ד קס דכאילו כפר ביצי"מ ומקורו בספרא פר' בהר עה"פ וחי אחין עמך). ויל"פ מפני שהריבית מסווגת על-השבח האחר הרי היא סותרת את החירות, עבד לזה לאיש מלוה, את זאת התורה אוסרת, אדרבה ניתן הכסף לעשיר בכדי שילוננו לעני, זוהי האחדות שהאחד אינו מנצל את חבירו [וינצלו את מצרים] אלא משלים את חבירו.

גמ"ח אושר בכבוד (ת"א)
אושר בכבוד
חושבים עתיד הכלכה
בידועים ובכרתם של מרן רבנן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהדר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

שבח והודאה, דלא גרע מאדם שמבך ברכה זו על חבירו, אלא שלדעה זו אם יזדמנו לו עשרה צריך לחזור ולברך דרך חובה, ואמנם למעשה אין לברך אף דרך שבח והודאה, כיון שאח"כ לא יוכל לחזור ולברך, דשמא קיימא לן כהדעה הראשונה, אמנם אם כיון להדיא שלא לצאת אפשר דלכו"ע יכול לחזור ולברך.

עד מתי יברך - לכתחילה נכון לברך בתוך ג' ימים מזמן שעלה מן הים או חזר לבוריו ממחלתו, ואפי' אם עי"ז לא יברך בקריאת התורה, ובדיעבד יש לו תשלומין כל זמן שיציה.

יציאה ידי חובה מאחר

אם אחר (השמח בזה ואפי' אינו קרובו ואוהבו) בירך ואמר ברוך וכו' שגמלך כל טוב, וענה אמן, יצא, אבל אם לא ענה אמן לא יצא עיין בה"ל הטעמים לזה, והא דיצא היינו כששמע הברכה מתחילתה ועד סופה, ונתכוון לצאת יד"ח ברכת הגומל, וא"צ שהמבך יתכוון להוציא, ויכול לכתחילה לפטור עצמו בזה, אך אם ליכא עשרה בודאי אין לכוון לפטור עצמו, ואם כיון יחזור ויברך בלא שם ומלכות. ואם אמר בריך רחמנא מלכא דיהבך לן וענה אמן יצא, ובש"ס הגירסא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא.

וכתב הרמ"א שהמבך לאחר לא הוי ברכה לבטלה (אפי' בלא היו שם עשרה, ואף להסוברים שאינו יוצא בפחות מעשרה, מ"מ המבך רשאי לברך אף בפחות מעשרה), דאף שאינו חיוב אלא לאלו שצריכים להודות, מ"מ יכול לברך לא דרך חיוב אלא דרך שבח והודאה, ששמח בטובת חבירו, וכ"ש שרשאי לברך על אשתו, ועל כן יש נוהגים לברך על נשותיהם הגומל וכו' שגמלך כל טוב, ואם אין אשתו עמו יאמר שגמל לאשתי כל טוב, ועל אביו או רבו יאמר שגמל לאבי או לרבי ולא יאמר "לחייביים טובות", ובפניהם יאמר שגמלך כל טוב, אמנם למי שאינו קרובו או אוהבו לא יברך בשם ומלכות דהוי ברכה לבטלה, אלא יאמר ברוך ד' יתברך דיהבך לן, והט"ז כתב שיאמר בריך רחמנא, והפ"ג מפקפק שלא לומר כך מפני שרחמנא הוא שם, ובשעה"צ כתב שהדין עם הט"ז. והנה יש חולקים על הרמ"א, ועל כן נכון להזהר לכתחילה שלא לברך אפי' על קרובו ואוהבו ואפי' אב על בנו וכדו' (והא"ר כתב שיכול לברך על אשתו משום דאשתו כגופו, וגם זה צ"ע), כי אם על אביו או רבו.

ואם אחר בירך הגומל לחיוב של עצמו ונתכוון להוציא את חבירו ושמע חבירו וכיוון לצאת יצא, ואפי' בלא ענית אמן.

סימן ר"כ

הטבת חלום ותענית

סדר הטבת חלום - הרואה חלום ונפשו עגומה עליו, ייטיבנו בפני שלשה שאוהבים אותו, ויאמר בפניהם "חלמא טבא חזאי", והם יאמרו לו "טבא הוא וטבא להו, שבע זימנין ליגזרו" וכו', ויאמרו נוסח זה ג' פעמים, וי"א שיאמרוהו ז' פעמים, ובסוף ההטבה יאמרו לו, "לך אכול לחמך בשמחה ושתה בלב טוב" וכו'.

דיני הטבת חלום - אם נפשו עגומה עליו צריך להטיב את החלום אף אם אין בו משמעות לרע. צריך להטיב את החלום אף אם הוא מתענה. טוב שיטיב בשחרית, אך אז לא יאמרו לו לך אכול אא"כ אינו מתענה. יזכור החלום במחשבתו בזמן ההטבה. מצוה להמצא עם השלשה להיטיב. אף בשבת מותר להיטיב חלום. כל חלום רע שאדם רואה יש לדאוג עליו, אבל חלום רע אחרי תענית או אחרי צער גדול אין לדאוג עליו.

החולם חלום קשה על חבירו צריך להתענות, (ולפעמים הדבר מורה על החולם עצמו).

תענית לחלום רע יפה לבטלו כאש לנעורת, ודווקא בו ביום ואפי' בשבת, והתענית מועילה דווקא אם עושה תשובה יחד עם התענית, ומ"מ אינו מחויב להתענות אלא רשות, ועוברות ומניקות אין להורות להם להתענות, אלא יפדו במזון.

סימן רכ"א

ברכת הודאת הגשמים

מתי מברכים - אם היו בצער מוחמת עצירת גשמים, וירדו גשמים כדי שיעלו אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה, אע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה, צריך לברך עליהם, ושיעור זה הוא בין לברכת מודים בין להטוב והמטיב ובין לשהחיינו.

בארץ ישראל אפשר שכיון שמצוי שם יובש גדול, וכשהגשם בא בזמנו כל אחד שמח בו, צריך לברך אפי' בסתמא בפעם הראשונה שירוד גשם, ומהפמ"ג משמע שכשהשנים מסודרות כתיקונם א"צ לברך אפי' בירידת הגשם הראשונה, ודבר זה צע"ג לדינא, וע"כ נראה שיברך בלא שם ומלכות.

וכתב הרמ"א **שבארצות אלו** אין נוהגים לברך, לפי שהגשמים תדירים ואינם נעצרים כ"כ ואין בירידתם שמחה, אמנם אם נעצרו והיה העולם בצער צריך לברך כשירדו.

נוסח הברכה - אם אין לו שדה יאמר 'מודים אנחנו לך ד' אלוקינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו, ואילו פינו מלא שירה כים וכו', הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו, ברוך אתה ד' קל רוב ההודאות' (והיינו ברבוי ההודאות על גשם רב כזה, ונותן הודאה על כל טיפה וטיפה שבו). ואם יש לו שדה בשותפות, יברך הטוב והמטיב (שהיטיב לו ולאחרים), ומשמע בהרבה אחרונים דה"ה כשיש לו אשה ובנים, ואם אין לו שותף בשדה יברך שהחיינו, ושותף גוי לא נחשב שותף לענין זה.

אם לא ראה את הגשמים אלא שמע שירדו, כתב הרמ"א שי"א שיברך, והיינו ברכת הטוב והמטיב ביש לו שותף, או ברכת שהחיינו כשאין לו שותף, אבל אם אין לו שדה אינו מבך כלל אפילו ברכת מודים, ובשיטה מקובצת מסיק שגם מודים יכול לברך, ומ"מ נראה דספק ברכות להקל.

הרואה נילוס כשהוא קטן וחוזר ורואה בזמן שהוא גדול ושמח בראייתו, מבך שהחיינו אע"פ שאין לו קרקע, ואם יש לו קרקע בשותפות יברך הטוב והמטיב, אבל אם רואה בכל יום לא יברך אפי' אם לא בירך בימים הקודמים, ואם רואה מי הנילוס שבכלי"ג (-חלק מהנילוס שהתפשט מגודל הנהר) צריך לברך אם לא ראה את הנהר עצמו.

סימן רכ"ב

ברכת הודאת הטוב והרע

ברכה על שמועות טובות - השומע שמועה שהיא טובה לו לבדו, ויש לו שמחה מהשמועה, מבך שהחיינו, ואם היא טובה לו ולאחרים מבך הטוב והמטיב.

אף אם שמע כמה שמועות די לו בברכה אחת על כולם, כל זמן שלא בירך על השמועה הראשונה.

אם שמע שתפסו את מי שגזל ממנו, לא יברך עד שישׁיב לו את הגזילה. מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא כחפצו, מבך הטוב והמטיב ודיין האמת, והיום ממועטים בברכות אלו, וגם במור וקציעה מפקפק בזה.

ברכה על שמועות רעות - השומע שמועה רעה, ויש לו צער מהשמועה, מבך דיין האמת, בין שהיא רעה לו לבדו, בין שהיא רעה גם לאחרים. וכן אם נודע לו שהחמיץ יינו או ששרפו נכסיו או שמתה בהמתו, וכל כהאי גוונא שדרך בני אדם להצטער בזה, צריך לברך דיין האמת. ואין מברכים ברכה זו אלא על דבר שמתחילה ניתן לו ונתקלקל ואבד, אבל אם היתה תשוקתו לבן זכר ונולדה נקבה, או שנמצאו הרבה עשבים בקמה שלו, כיון שכך היה מתחילה, לא יברך.

מקור השמועה - אין לברך ברכות אלו אלא כששמע מאדם נאמן ואפשר דבעינן שיהא מוחזק בכשרות ולא מסתם בני אדם, ודווקא כשהמספר ראה בעצמו את הדבר, אבל אם המספר אינו נאמן או שלא ראה את הדבר בעצמו, לא יברך.

חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה כדרך שמבך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי ד' היא שמחתם וטובתם, מפני שהרעה בין בגוף בין במזון היא כפרה על העוונות, כדי שלא יצטרך להתייסר לעתיד לבוא ששם העונש הוא הרבה יותר גדול, (וכדמציינו במדרש שיצחק ודוד תבעו יסורים כדי להיות נקיים לגמרי').

טובה שירא שתבוא לו ממנה רעה, כגון שמצא מציאה וירא שיעלילו עליו ויקחו כל אשר לו, צריך לברך עליה, דאין לנו להסתכל לעתיד שאפשר שלא יהיה כך, (ולהמ"א הא דמבך הטוב והמטיב מיירי במצא כלים חשובים שראוי להשתמש בהם, דאם מצא מעות שמא לא יתן להם מהמעות שמצא). וכן מבך על הרעה דיין האמת אע"פ שתבוא לו טובה מזה, כגון שבא שטפון על שדהו, שכשיעבור השטפון היא טובה שהשקה שדהו.

סימן רכ"ג

ברכה על לידת ילדים

ילדה אשתו זכר מבך הטוב והמטיב, וגם היא צריכה לברך, ואפי' יש להם כבר כמה בנים, (אך אם אין לו בת והוא תאב לבת, צ"ע אם יברך כיון שלא ניחא ליה בזכר). ואפי' לא ראה בעצמו אלא שמע כשהיה בעיר אחרת יברך, ואם לא בירך מיד יכול לברך אח"כ כיון שעדין הטובה נמשכת. והא"ר הביא מספר חסידים לברך גם על לידת נכד, וכן כשנולד בן לאוהבו שהוא צדיק וחסיד, ומהרשב"א מוכח דפליג על זה וגם שאר הפוסקים לא הזכירו דבר זה, וטוב למעט בברכות אלו בדבר שלא נזכר להדיא.

ילדה אשתו נקבה לא יברך הטוב והמטיב, אע"פ שיש לו כמה בנים והוא תאב לבת כדי לקיים פריה ורביה, ומ"מ יברך שהחיינו דלא גרע מרואה את חבירו אחר ל' יום ושמח בראייתו.

ואם מתה אשתו בלידת הזכר כתב הרמ"א שיברך שהחיינו, (אך יקדים לברך דיין האמת שהיא חובה), ומשמע מדבריו שאם מתה אחר כמה שעות יברך הטוב והמטיב, דמ"מ ניחא לה מקודם שמתה, וצ"ע. וי"א שלשיטת השו"ע יברך הטוב והמטיב אף כשמתה מיד, וכ"כ הט"ז מטעם שיש לה טובה שהשאירה זכר בעולם, אבל הלחם חמודות והמור וקציעה והלבוש והח"א כולם העתיקו לדינא כהרמ"א.

אם הברכות הם חובה - כתב הרמ"א שברכת שהחיינו הנ"ל יש שמקילים בה מפני שי"א שהיא רק רשות בדבר שאינו בא מזמן לזמן, ומזה נתפשט המנהג להקל בשאר ברכות כיוצא בזה, אבל אינו נכון דהרבה פוסקים סוברים שגם בדבר שאינו בא מזמן לזמן יש חובה לברך לד' על שזיכהו לבוא לשעה שיש בה שמחת הלב.

מת אביו מבך דיין האמת (ואפי' לא ראה בעצמו רק שמע כשהיה בעיר אחרת), ואם ירש ממנו מזון מבך שהחיינו אחרי דיין האמת, (ואף שהיה מעדיף שאביו לא ימות, מ"מ מבך כיון שמגיע לו מזה תועלת, ואין הברכה תלויה בשמחה), וה"ה כשמתה אשתו והניחה לו מזון, ואם מת אביו ויש לו אחים מבך הטוב והמטיב במקום שהחיינו, ואפי' כבר חילק אביו נכסיו על פיו וכל אח יש לו שדה בפני עצמו, שייך הטוב והמטיב כיון שע"י הירושה הוטב לכולם. וכתב במור וקציעה שאם יש לו אשה ובנים יברך הטוב והמטיב, ולשיטת המ"א בירושת ממון לא יברך שהחיינו כיון שאין להם חלק בזה ושמא לא יתן להם ממון זה, אא"כ נשארו כלים בירושה ויש לכולם הנאה שמשתמשים בזה מיד.

מת אדם כשר שאדם מצטער עליו מבך דיין האמת, מיהו העולם נוהגים לברך בלא שם ומלכות, ואינו נכון,

ועכ"פ ת"ח שמת שצריך בודאי להתאונן ולהתמרמר על זה, וכן על קרוביו שחייב להתאבל עליהם, ודאי יזכיר שם ומלכות.

בנה בית חדש או שקנה בית או שנשרף ביתו ובנאו או שהוסיף שורה בגובה יברך שהחיינו, ואם יש לו שותפות בזה כל אחד יברך הטוב והמטיב, ולכן קהל שבנו או קנו בית הכנסת יעמוד ש"ץ ויברך בקול רם הטוב והמטיב להוציא את כולם, וכתבו הל"ח וה"ר שאשה ובנים כשותפין, והח"א כתב שאינו שותפות שהרי הוא מחויב לתת בית לאשתו ובניו, וכתב הבה"ל דלא נהירא, דאינו מחויב לתת דירה לבניו הזכרים שהגיעו לגיל שש, וגם לאשתו יכול לשכור עבורה דירה, ובודאי שמחה שקנה בית, ושייך בזה ברכת הטוב והמטיב. ובית שסתרו ובנאו יש דעות באחרונים אם יברך, וספק ברכות להקל.

ברכה על כלים חדשים

קנה כלים חדשים בין מלבושים בין כלי אכילה ושתייה שלב האדם שמח בהם (עני בראוי לו ועשיר בראוי לו), אפי"ה היו לו כיוצא באלו תחילה מירושת אבותיו, יברך שהחיינו, ואפי"ה קנה כלים כאלו בעבר וקנה כלים נוספים יברך שהחיינו בכל פעם. וגם הקונה כלים ישנים צריך לברך, אך אם קנה כלים שהיו שלו ומכרם אף אם הם חדשים שעדיין לא השתמש בהם לא יברך עליהם ואפי"ה אם לא בירך עליהם קודם שמכרם. ועשיר גדול שאפי"ה כלים יקרים וחשובים אין נחשבים לו ואינו שמח בהם לא יברך. ובקניית ספרים נחלקו האחרונים, דמצוות לאו להנות ניתנו, והח"א מצדד שאם חיפש ספר זה והוא שמח בקנייתו יכול לברך, וכ"כ במוזר וקציעה, ועל כן אין למחות ביד המברך.

זמן הברכה – צריך לברך בשעת הקנין ואע"פ שעדיין לא השתמש בהם, ויזהר לברך תיכף קודם שיתרגל ותסתלק ממנו השמחה, אבל דבר שצריך תיקון לא יברך עד שעת הליבשה או השימוש, וכשלושב הבגד יברך מלביש ערומים לפני שהחיינו, אך אם לובש את הבגד בבוקר יכול לצאת בברכת מלביש ערומים שבברכות השחר. ורעק"א מסתפק שלא לברך בבית עד שיקבע בו מזוזה, או כלים עד שיטבלם.

קנה כלים שמשתמשים בהם הוא ובני ביתו יברך הטוב והמטיב אפילו אם יש לו כבר כלים כאלו, ואם קנה כלים לו וכלים אחרים לאשתו וזרעו, על שלו יברך שהחיינו, ועל של אשתו וזרעו הטוב והמטיב, (דטובה הוא לו שיהיו לבושים בכבוד), ואם קנה בשביל עבדו ושפחתו לא מיקרי טוב לדידה, אא"כ גם הוא משתמש בכלים אלו.

נתנו לו כלים במתנה המקבל מברך הטוב והמטיב אפי"ה יש לו כלים כאלו כבר, מפני שהיא טובה לו ולנותן, בין שהמקבל עני בין שהוא עשיר, אבל הנותן לא יברך, ודווקא כלים או בגדים, אבל אם נתנו לו מעות לא יברך. וי"א שטובת הנותן כיון שאינה טובה גשמית אין לברך עליה הטוב והמטיב, אלא יברך שהחיינו, וכן טוב יותר לנהוג, ומ"מ כשמלבישים נערים יתומים כל אחד יברך מלביש ערומים והטוב והמטיב, כיון שיש טובה לכמה נערים, ולא יברכו שהחיינו, כיון שמברכים הטוב והמטיב.

דבר שאינו חשוב כ"כ כגון חלוק או מנעלים וכדומה אין לברך עליהם, אך כתב השו"ע שאם הוא עני ושמח בהם יברך, והרמ"א כתב שגם עני לא יברך, דאין לברך אלא בדבר שיש לו חשיבות קצת, ולא בדבר שרגיל תמיד להתחדש לסתם בני אדם, והמ"א והגר"א כתבו שהרדב"ז מוכיע שעני יברך, והפמ"ג והדה"ח פסקו שלמעשה לא יברך.

מי שלובש בגד חדש מנהג לומר לו **תבלה ותתחדש**, וי"א שאין לומר כך על מנעלים או בגדים הנעשים מעורות של בהמה ואפי"ה טמאה, ואפי"ה הבגד ממין אחר אלא שתפור תחתיו מעור בהמה, והטעם משום שצריכים להמית בהמה, וכתוב "ורחמיו על כל מעשיו", וטעם זה חלוש מאד ואינו נראה, ומ"מ רבים מקפידים שלא לאומרו.

סימן רכ"ד

ברכה בראית עבודת כוכבים

הרואה עבודת כוכבים כגון מרקוליס (היא ע"ז שעבודתה לזרוק לה אבנים, ושמה קילוס, וכיון שאסור להזכיר עבודת כוכבים בשמה כינו אותה מר-קוליס, והיינו חילוף קילוס) אומר ברוך וכו' שנתן ארך אפים לעוברי רצונו, וה"ה כשרואה בית עבודת כוכבים, והב"ח כתב דווקא כשהע"ז בגלוי.

אם רואה אותה בתוך ל' יום לא יחזור ויברך, וכתב הרמ"א דהאינדא אין מברכים כיון שאנו רואים ע"ז תדיר, ואפי"ה רואה בעיר אחרת לא יברך כיון שראה כמוה בעירו בתוך ל', ואפשר שגם קטן שהגדיל לא יברך כיון שראה בקטנותו, ובא"ר מחדש שאפי"ה מי שלא ראה בתוך ל' יום לא יברך כיון שיש רוב העולם שהע"ז שוכנת ביניהם שהם רואים אותה.

יש להזהר מלראות קניגאות של גוים או מחולתם או שום דבר שמחתם, והשומע אותם שמחים יאנח ויצטער ויתפלל על חורבן ירושלים, ואפי"ה ההולך לקניגאות וטיטראות של ישראל הרי זה מושב לצים.

הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אם הוא בארץ ישראל יאמר ברוך וכו' שעקר ע"ז מארצנו, אפי"ה נעקרה רק ממקום אחד, ובחול"ל אומר מהמקום הזה, ובשתייה אומר כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך, ואם נעקרה ממקום אחד ונתנה במקום אחר מברך על המקום שנעקרה ברוך שעקר עבודת כוכבים, ועל המקום שנתנוה שם שנתן ארך אפים, והיינו אם לא ראה אותה ל' יום וכנ"ל.

עוד מברכות הראיה

הרואה בבל הרשעה אומר ברוך וכו' שהחריב בבל הרשעה, ואם ראה ביתו של נבוכדנצר הרשע אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע, ואם ראה כבשן האש של חנניה מישאל ועזריה או גוב אריות אומר ברוך שעשה ניסים לצדיקים במקום הזה, ואם ראה המקום בבבל שכל בהמה שעוברת שם אינה יכולה לזוז אא"כ נותנים עליה מעפר המקום ההוא, אומר ברוך וכו' אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים, ובגמרא הנוסח ברוך וכו' אומר ועושה גוזר ומקיים.

ס' רבוא – הרואה ס' רבוא מישראל ביחד אומר ברוך וכו' חכם הרזים, והיינו שאין דעתם ופרצופיהן דומים זה לזה, והוא יודע מה בלב כל אלו. ואם הס' רבוא הם עכו"ם אומר בושא אמכם מאד חפרה וילדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה.

חכמים – הרואה חכמי ישראל אומר ברוך וכו' שחלק מחכמתו ליראיו, והרואה חכמי גוים שחכמים בחכמות העולם בשבע חכמות, אומר ברוך וכו' שנתן מחכמתו לבשר ודם, (ואינו אומר 'שחלק' לפי שאינם חלק אלו), ואם הם חכמים בדתם לא יברך.

מלכים – על מלכי ישראל אומר ברוך כו' שחלק מכבודו ליראיו, ועל מלכי גוים אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם, ומשמע בגמ' ססומא יברך כשיודע שהמלך עובר, והפמ"ג מצדד שאם לא ראה מאורות מימיו יברך בלא שם ומלכות. שלטונים שאין עליהם עול מלך לשנות דבריהם וזנים והורגים במשפט מברך עליהם, ועל השרים שממנה המלך בכל עיר ועיר טוב וישר לברך בלא שם ומלכות. ומצוה להשתדל לראות מלכים אפי"ה מלכי אומות העולם, ומותר להיטמא בטומאה דרבנן מפני כבודם, וכן מפני כבוד הבריות כמו ניהום אבלים. אם ראה פעם אחת לא יבטל יותר מלימודו לראות, אא"כ בא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר.

בתים בישובם וחורבנם – הרואה בתי עשירי ישראל שמיושבים בתוקף ובגבורה כמו בישוב בית שני אומר

ברוך וכו' מצייב גבול אלמנה, (ובחורבנם אומר ברוך דין האמת), ודעת הב"י דאפשר דהיינו דווקא בארץ ישראל ובזמן בית שני, וי"א שאף בזמננו אם מיושבים כמו בבית שני מברכים, ומסתבר שלדבריהם יברך גם בחול"ל, אך כתב הפמ"ג שיברך בלא שם ומלכות, ולרי"ף מברכים ברכה זו על בתי כנסיות, וכן נהגו לא לברך ברכה זו אלא על בתי כנסיות ביפיים ותיקונם, וכתב הא"ר שגם בחול"ל יברך אפי"ה בזמן הזה, והפמ"ג מצדד שטוב לברך בזמן הזה בלא שם ומלכות. הרואה בתי עכו"ם בישובם (לפירוש קמא היינו שיושבים בשלוחה והשקט ועושר, ולרי"ף היינו בתי תפלה שלהם) אומר בית גאים יסח ד', ובחורבנם אומר קל נקמות ד'.

קברים – הרואה קברי ישראל אומר ברוך וכו' אשר יצר אתכם בדיון וכו', ואם יש רק קבר אחד י"א שלא יברך, ועל קברי עכו"ם אומר בושא אמכם וכו'.

כל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר בתוך ל' יום אינו חוזר ומברך, ואם ראה מלך אחר או קבר אחר יש דעות בזה.

סימן רכ"ה

הרואה את חבירו לאחר ל' יום מברך שהחיינו, ואף הרואה את אשתו או אמו או בתו או אחותו צריך לברך כיון שהוא שמח ונהנה בראיתם, אבל באחרות אסור להסתכל, וגם אם במקרה נסתכל לא שייך נהנה ושמח בראיתו. ואם ראה חכם מחכמי ישראל לאחר ל' יום מברך אשר חלק ושהחיינו. ואם קיבל מחבירו מכתב או שאנשים הודיעוהו משלמו בתוך ל' יום יש דעות אם לברך, וספק ברכות להקל, אמנם אם שמע שהוא חולה ומצאו שהוא בריא צריך לברך. ואם לא ראה את חבירו י"ב חודש מברך ברוך מחיה המתים (לפי שניצל מדיון ראש השנה ויוה"כ), ולא יברך גם שהחיינו, וכל הברכות הללו מברכם בשם ומלכות, ודווקא במי שחביב עליו הרבה ושמח בראיתו. אם לא ראה את חבירו מעולם, אע"פ שנעשו אוהבים דרך מכתבים ועתה נהנה מראייתו, לא יברך, אמנם מי שילדה אשתו והוא היה במדינת הים, ועכשיו רואה את הולד מברך שהחיינו, או מחיה המתים אם עבר י"ב חודש, ואפשר שאף אם רואהו בתוך ל' יום לבשוה צריך לברך, אמנם בזכר אם בירך הטוב והמטיב ובא לביתו בתוך ל' יום י"ל דא"צ לברך שהחיינו.

בר מצוה – כתב הרמ"א שמי שנעשה בנו בר מצוה י"א שיברך בשם ומלכות **ברוך שפטרני** מעונשו של זה, (שעד עכשיו נענש האב על חטא הבן בשביל שלא חינכו כראוי, ועכשיו שנעשה איש מחויב בעצמו במצוות, ואמנם אף שאין עליו ענין חינוך מ"מ מחויב להוכיחו **אם אינו מתנהג כשורה**, ואם אינו מוחה נענש עליו, כמו שנענש על כל מי שיכול למחות בו ואינו מוחה), וכתב הרמ"א שטוב לברך בלא שם ומלכות, וכן העתיק בדרך החיים, אמנם דעת הגר"א שיברך בשם ומלכות, והח"א כתב שהעושה כך לא הפסיד. **וזמן הברכה** הוא כשנעשה בן י"ג שנה ויום אחד, ועכשיו נהגו שלא לברך עד שמתפלל בתור ש"ץ או שהוא קורא בתורה בשבת הראשונה, לפי שאז נודע לרבים שהוא בר מצוה, שאף דקטן עולה למנין שבעה אינו יכול להיות מקרא, וכ"ש למנהגנו שקטן אינו עולה לתורה כלל. ומצוה לעשות **סעודה** ביום שנעשה בנו בר מצוה ונכנס לשנתו הארבע עשרה כיום שנכנס לחופה, משום שנעשה עכשיו איש ישראל שנצטוה במצוות התורה, והיש"ש כתב הטעם משום דגדול המצווה ועושה, ואם הנער דורש הוי סעודת מצוה אפי"ה אינו באותו היום.

ברכת שהחיינו בפרי חדש

מתי מברך – הרואה פרי חדש, אפי"ה אם רואה ביד חבירו או על האילן, מברך שהחיינו, ואפי"ה בשבת שאינו יכול לתלושו יברך, ומי שאינו שמח אלא באכילה מברך רק

בשעת אכילה, ונהגו בכל גוונא לברך בשעת אכילה משום לא פלוג, ואפי' ראה כמה פעמים מקודם. וכתב הרמ"א שמי שברך בשעת ראייה לא הפסיד, ואם לא בירך בראיה ראשונה יכול לברך בראיה שניה, אך באכילה שניה לא יברך, וכ"ש שלא יברך על אותה אכילה אף שעדיין לא נתעכל הפרי.

ברכה זו אינה אלא רשות, ומי שאינו מברך לא יענש, ומ"מ ראוי להזהר שלא לבטלה.

סדר הברכות - נכון לברך שהחיינו לפני ברכת הפרי, ואם טועם מעט מהפרי ואח"כ מברך שהחיינו אפשר שגם זה טוב, ובדיעבד אם בירך שהחיינו אחרי ברכת הפרי לפני הטעימה לא הוי הפסק.

על איזה פרי מברכים - אין מברכים אלא על פרי חדש שמתחדש משנה לשנה, בין על פרי העץ בין על פרי האדמה. ואין שיעור לגודל הפרי. ובפירות המורכבים מין בשאינו מינו יש דעות אם לברך. אבל פרי שאינו מתחדש משנה לשנה והיינו שאף בחורף לא נשתנה מראיתו כמו אתרוג, או פרי שאין זמן קבוע לגידולו, אפי' אם לא אכלו ימים רבים לא יברך, וכן דבר שאינו גידולי קרקע לא יברך אפי' על דבר שלא אכלו מעולם, וכן על כמהין ופטיריות לא יברך. ופרי המתחדש פעמיים בשנה יברך עליו שהחיינו בכל פעם שמתחדש. בירקות לדעת הפרישה אין לברך אפי' על סוג ירק המתחדש משנה לשנה, והמ"א כתב די"ל שזה דווקא בדבר ששומרים אותו כל השנה בבורות, ואין ניכר ההבדל בין ישן לחדש, אבל בפירות אף שיש שמטמינים אותם הוי מיעוטא דמיעוטא ולא חיישינן להו, ולפ"ז על ער"ד עפ"י"ל (תפוחי אדמה) אין לברך, ורעק"א הביא שמהרי"ל היה מברך, ואפשר שבזמנו לא היה דרך להטמינו, ובשם השל"ה כתבו האחרונים שלא לברך שהחיינו על שום ירק או לחם חדש, כיון שאין ניכר בין חדש לישן, ולענין ריפות שעושים מדגן חדש וניכר היטב שהם חדשים, נחלקו הפוסקים, ויש למעט בברכות, ובקטניות שהם חדשים כגון שהם ירוקים במקצת נראה שאפשר לברך. ועל מיני לפתן שנקראים מייריין (גזר) ריביין (לפת) ואוגרקע"ס (מלפפונים) מברכים שהחיינו, ועל צנון אין לברך.

אין לברך עד שנגמר גידול הפרי לגמרי והוא טוב למאכל (אף שלענין ברכת בורא פרי העץ כבר יכול לברך מקודם), ואם בירך מקודם הוי ברכה לבטלה, והמ"א הביא שענבים שהגיעו לפול הלבן [ומסתמא ה"ה שאר אילנות משיוציאו פרי] יכול לברך שהחיינו, ובדיעבד אם בירך לא יחזור ויברך.

על ריח יש דעות בפוסקים אם לברך, ונהגו שלא לברך. על גדיים וטלאים שרגילים להתחדש פעמיים בשנה, ו"א שמברכם שהחיינו, וצ"ע, והעולם נהגו שלא לברך.

מה נחשב שני מינים - שני מינים מסוג מין אחד, כגון שירזא"ש וגינדא"ש, או שני מיני גודגדניות וויינקשי"ל [-דובדבן חמוץ] וקירש"ן [-דובדבן מתוק], וכן כל כיוצא בזה כגון ב' מיני אגסים או תפוחים או אגוזים, אע"פ שהם נכנסים תחת מין אחד מ"מ לענין ברכת זמן הם כשני שמחות, ומברך שהחיינו על כל אחד מהם, אמנם אם באו לפני בבת אחת אף ב' מינים שונים לגמרי נפטרים בברכה אחת, ואם אין חלוקים בשמם אבל חלוקים בטעמם, המ"א ושאר אחרונים כתבו שצריך לברך שהחיינו על כל אחד אם לא באו לפניו יחד, והגר"א מפקפק בכל זה, וכנראה שהיא מחלוקת ישנה, ודעביד כמו עביד ודעביד כמו עביד, וטוב יותר שיקח פרי חדש שעדיין לא בירך עליו ויכוון להוציא גם את זה. עוד כתב המ"א שאף מין אחד בטעם ובשם, אם חלוקים במראה יברך, ולא העתיקו במ"ב משום שכמה אחרונים פקפקו בזה, וגם הפמ"ג כתב על זה שיש למעט בספק ברכות.

ענבים וזין - מי שבירך על ענבים, לדעת השו"ע לא יחזור ויברך על זין, אפי' אם שותה את היין אחרי מ' יום שנתחזק טעם היין ונשתנה טעמו מטעם מוהל הענבים, וי"א שאם ניכר שהיין חדש (תירוש) צריך לברך על היין כיון שיש בו שמחה יתירה מבענבים, אבל אם שותתו

כשהוא יין גמור לא יברך כיון שאינו ניכר שהוא חדש, ועל כן אם שותה תירוש, טוב שיברך שהחיינו על פרי חדש או על מלבוש ויפטור את היין, ואם בירך שהחיינו על יין דעת העולת תמיד דלכו"ע לא יחזור לברך שהחיינו על ענבים.

כתבו האחרונים בשם הירושלמי שמצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, כדי להראות שחביבה עליו בריאתו של הקב"ה.

ברכה על שינוי בבני אדם

הרואה כושי, או גיחור (שהוא אדום הרבה), או ליוקן (שהוא לבן הרבה), או קפח (שבטנו גדול וקומתו נראית מקופחת, ובגמ' בבכורות משמע שהוא ארוך ודק ומתוך כך הוא נכסף), או ננס, או דרקונה (מי שהוא מלא יבלות), או פתווי הראש (שכל שערותיו דבוקות זה בזה ונולד כך, דאם זה נעשה לו אח"כ אומר דיין האמת), או פיל, או קוף, יברך ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם משנה הבריות.

הרואה חיגר, או קיטע (שנקטעו ידיו), או סומא בשתי עיניו (אך בבנו או קרובו שמצטער עליו יכול לברך דיין האמת אף בסומא באחת מעיניו), או מוכה שחין, או בהקן (המנומר בנקודות דקות כעדשים אדומים ובין הנקודות יש לובן צח ומבהיק, אך אם זה מצוי הרבה או שזה מחמת השמש ועתיד להסתלק, לא יברך), אם הם כך ממעי אימם (חוץ מקיטע) יברך משנה הבריות, ואם נשתנו אח"כ יברך דיין האמת, לפי שזה בא ע"י עונש, ואם אינו יודע צ"ע אם יברך דיין האמת, וי"א שאין לברך דיין האמת על מי שאינו מצטער עליו כגון על עכו"ם.

מתי חוזר ומברך - אין לברך משנה הבריות אלא בפעם ראשונה, אבל כשרואה פעם שניה אפי' רואה אדם אחר (כגון כושי אחר) לא יברך, ולענין דיין האמת מהט"ז משמע שג"כ יברך רק בפעם הראשונה, אמנם בנהר שלום כתב שמסתבר שצריך לברך (דיותר מתגדל הצער שרואה זה על עוד קרוב שלו), וי"א שאם לא ראה ל' יום אחר כיוצא בזה יברך, ולהגר"א כך ההלכה, ולמעשה יברך אחר ל' יום בלא שם ומלכות.

הרואה אילנות טובות, ובריות נאות בין זכרים בין נקבות, ואפי' עכו"ם (והיינו ראייה בעלמא, אבל אסור להסתכל בו ביותר ולהתבונן בדמותו ובאשה אפי' סתם הסתכלות אסורה, ואסור לומר כמה נאה גוי זה משום "לא תחנם") או בהמה, מברך ברוך וכו' שככה לו בעולמו, ואינו חוזר ומברך אפי' על אחרים ואפי' אחר ל' יום אא"כ הם נאים מהם, ולדעת הי"א לעיל גם בזה צריך לברך לאחר ל' יום על אחרים. ועכשיו לא נהגו לברך ברכה זו, דמי יוכל לדקדק שיהיו נאים ביותר, ונכון לברך בלא שם ומלכות.

סימן רכ"ז

היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאים פרח שמפרח זה עתיד לגדול פרי מאכל, מברך ברוך וכו' שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם. וברכה זו מברכים בפעם הראשונה בכל שנה, ולאז דווקא בימי ניסן. יכול לברך ברכה זו אף שלא בראיה הראשונה אם עדיין לא בירך, אבל אם כבר בירך לא יחזור ויברך אפי' על פרח של אילן אחר.

אם ראה פרח של אילן סרק, או עלים של אילן מאכל, לא יברך. ואם כבר גדלו הפירות, בב"י משמע שלא יברך אפי' לא ראה מקודם, אבל בא"ר הכריע לדינא שאם לא ראה מקודם לא איבד הברכה, וכן משמע מהגר"א, ומ"מ אם הפרי נגמר כל צרכו וראוי לברך עליו שהחיינו, משמע מהפמ"ג והח"א שאין כדאי לברך עליו ברכה זו.

סימן רכ"ז

ברכת הזיקים - הרואה כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ואורו נמשך כשבט, או שרואה כוכב שיש לו זנב ושבט של אורה, מברך ברוך וכו' עושה מעשה בראשית, ואם ירצה יברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, (על שנתן כח לטבע להראות כח יוצר בראשית כדי שייראו מלפניו), אבל לא יברך ב' הברכות, (וכן להלן), ועל אותו כוכב לא יחזור ויברך בתוך ל' יום, ובאותו לילה לא יחזור ויברך אפי' על כוכב אחר, ואפי' בצד אחר של הרקיע, ובכוכב היורה כחץ משמע שיברך בלילה אחר, משא"כ בכוכב שיש לו זנב, ואפשר שהטעם משום שמסתמא הוא כוכב אחר.

על רעדת הארץ מברך ברוך וכו' עושה מעשה בראשית, ואם ירצה יברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, אבל לא יברך את שתי הברכות.

על רוחות זעף מברך ברוך וכו' עושה מעשה בראשית, ואם ירצה יברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, ועל רוח גדול שאינו בזעף לא יברך אלא עושה מעשה בראשית, וטוב לברך עושה מעשה בראשית אף ברוחות זעף, דאין אנו בקיאים כ"כ מהו בזעף.

ברכת ברקים ורעמים

מה יברך - בשו"ע כתב שיברך עושה מעשה בראשית ואם ירצה יברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, והעולם נוהגים לברך על הברקים עושה מעשה בראשית, ועל הרעמים שכוחו וגבורתו מלא עולם (מפני שבהם נראה יותר גבורת ד'). ואם שמע רעם וראה ברק יחד, יברך עושה מעשה בראשית על שניהם, ואם בירך במקומה שכוחו וגבורתו מלא עולם יצא. ואם לא היו תכופים זה אחר זה, יברך תחילה על הברק עושה מעשה בראשית, ועל הרעם שבא אחריו שכוחו וגבורתו מלא עולם. ואם שמע רעם ולא ראה את הברק ויברך עליו שכוחו וגבורתו מלא עולם או עושה מעשה בראשית, ואח"כ ראה ברק, יברך עליו עושה מעשה בראשית. ואם בירך על הברק ונתכוון לפטור את הרעם שיבוא אחריו יצא בדיעבד.

אם כבר בירך לא יחזור ויברך באותו יום, אא"כ נתפזרו העבים ונטהרו השמים לגמרי, אבל ביום אחר משמע בירושלמי שבכל גוונא צריך לחזור ולברך.

אין לברך על הברק או הרעם לאחר כדי דיבור, ולכן מי שנטל ידיו יברך על הברק או הרעם לפני ברכת אשר יצו. **אם הוא בבית הכסא**, או בבית שמקצבים בשר שיש שם ריח מעופש מאד, או שהלך במבואות המטונפות, אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור ימהר לצאת כדי שלא יפסיד את הברכה, וסתם ידים שאינו יודע אם הם מלוכלכות כשרות לברכה, ואף שנכנס לבית הכסא יכול לברך בלא נטילת ידים כדי שלא יפסיד ברכה זו, אבל אם עשה צרכיו או שנגע במקום הטינופת לא יברך אא"כ נוטל ידיו במים או בשאר מידי דמנקי ויכול להספיק לברך בתוך כדי דיבור. ואם נתעורר לעשות צרכיו ונכנס לבית הכסא, ואינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו, יש דעות בפוסקים אם יצא ויברך על הברק והרעם או לא, ואם הוא משער שיוכל לברך אח"כ בודאי נכון להחמיר.

ברקים הבאים בלא רעם רק מחמת חום אין מברכים עליהם.

סימן רכ"ח

הרואה ימים ונהרות אומר ברוך וכו' עושה מעשה בראשית, (שהקב"ה יסדם במעשה בראשית, ועדיין הם קיימים), ואין שייך בזה שכוחו וגבורתו מלא עולם, כיון

שאינן נראים ונשמעים למרחוק. ואין מברך אלא על ד' נהרות המוזכרות בפסוק כגון חידקל ופרת, או נהרות אחרות בגודל כזה שידוע שהם מימי בראשית ולא נתהוו אח"כ, ואם רואה את הנהרות או הימים במקום שנשתנה מקומם ע"י אדם לא יברך, אבל בשאר הנהר שלמעלה מזה מברך, ואם הדבר ספק לא יברך, ובפמ"ג מצדד דבסתמא לא נשתנה, וצ"ע למעשה, וביים מן הסתם א"צ לחוש שהשתנה.

הרואה הרים וגבעות ומדברות, והיינו הרים וגבעות המשונים שניכרת גבורת הבורא בהם מברך ברוך וכו' עושה מעשה בראשית.

הרואה את הים הגדול אומר ברוך וכו' עושה הים הגדול, אבל כמה פוסקים העתיקו שיאמר שעשה את הים הגדול בלשון עבר, ואם בירך עליו עושה מעשה בראשית יצא. לשו"ע מברך ברכה זו בים שעוברים בו לא"י ולמצרים, אבל דעת הרבה אחרונים דהיינו דווקא ים אוקיינוס שהוא הכי גדול ומקיף את כל העולם, אבל ים

שעוברים בו לא"י לא נקרא ים הגדול לענין זה ומברכים עליו כמו על שאר ימים.

ברכות אלו מברכם כשרואה מל' יום לל' יום.

סימן רכ"ט

ברכת הקשת- הרואה קשת מברך ברוך וכו' זוכר הברית נאמן (וברמב"ם ובטור הנוסח ונאמן) בבריתו וקיים במאמרו. ולא נתבאר אם מברך רק כשרואה חצי גורן עגולה או גם בראית מקצת. ואם ראה פעם נוספת אף בתוך ל' יום חוזר ומברך (דדמי לברכת הרעמים). ואסור להסתכל בו ביותר, והמסתכל בו ביותר עיניו כהות, אלא רואהו ומברך. ואין כדאי להגיד לחבירו שיש קשת, מטעם מוציא דיבה.

ברכת חמה בתקופתה- הרואה חמה כשהיא חוזרת למקום שהיתה בתחילת הקיפה, שזה פעם בכ"ח שנה

בתחילת תקופת ניסן לביל רביעי, יברך בבוקר ברוך וכו' עושה מעשה בראשית, ולכתחילה יקדים כמה שאפשר, וטוב לברך אותה ברב עם, ובדיעבד י"א שיכול לברכה עד ג' שעות, אבל הרבה אחרונים הסכימו שבשעת הדחק יכול לברכה עד חצות בשם ומלכות, ואם היתה מכוסה בעבים עיין בשע"ת, ובחתי"ס כתב שאם נראה רשומה בין העבים מברכים, אבל אם לא נראה רשומה לא יברך, וביים מעונין יקדים לברך אפי" ביחידות, ומנהגו לומר לפני הברכה הללו את ד' מן השמים, ואחרי הברכה לומר פיוט קל אדון, ומזמור השמים מספרים, ואח"כ עלינו לשבח וקדיש.

הרואה לבנה בטהרתה וכוכבים במשמרותם ומזלות בעיתם, והיינו כשתחזור לתחילת מזל טלה בתחילת החודש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן כשיחזרו כוכבי שבת צדק מאדים נוגה וכוכב לתחילת מזל טלה ולא יהא נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצות המזרח, מברך עושה מעשה בראשית, והיום לא נהגו לברך ברכה זו.

תמצית ספר שם עולם

ביאור הענין למה בדורנו נתגלו חכמות שלא נתגלו בדורות שלפנינו- הנה בדורנו נתגלו הרבה חכמות שלא נתגלו בדורות שלפנינו, כמו טלסקופ לראות מרחוק, וטלפון לשמוע מרחוק, ולצלם תמונה על הנייר, ולהקליט דיבורים לזמן מרובה. וביאור הענין בזה הוא דהנה כמה שהאדם יותר חכם צריכים להסביר לו פחות כי הוא מבין את ההמשך מעצמו, וכן אצלנו כיון שירדנו הרבה, צריכים להראות לנו אותות ומופתים על כל דבר שורשי בתורתנו הקדושה, ולכן אנו שאמנותנו נחלשה צריכים את הטלסקופ כדי לחזק את האמונה שהקב"ה משגיח עלינו ממכון שבתו למעלה, והטלפון מחזק את האמונה שהקב"ה שומע את תפילותינו, והתמונות מחזקות את האמונה שמה שהאדם עושה כאן נמשך תמונתו למעלה, ולעתיד לבוא יצטיירו מעשי האדם הטובים והרעים על כל פרטיהם, ולא יוכל להכחיש גם מה שעשה בחדרי חדרים, ואמרו חז"ל "כל העובר עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו ומוליכתו ליום הדין", וכמה בזיון וכלימה יהיה בזה שתמונת העבירות שעבר (בין בבין אדם לחבירו, בין בבין אדם למקום), תהיה מדובקת על האדם בכל מקום שהוא הולך. וכלי ההקלטה בא לחזק אותנו באמונה בהא דכתיב "ומגיד לאדם מה שיחוו", שאפי' שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת הדין, ולא נאבד אפי' דיבור אחד, בין לטוב בין לרע. וע"י שהאדם רואה כוחות אלו בבריאה ידע שאם הקב"ה הטביע בבריאה את האפשרות לזה, ודאי שהוא עצמו יכול, וכדכתיב "הנוטע אוזן הלא ישמע וכו' ", ובאמת טוב יותר לחזק אמונה זו ממה שכתוב בתורה, אך גם מי שאינו לומד תורה יכול להתחזק בזה ע"י התבוננות בטבע הבריאה. (חתימת הספר).

גודל הצרות המחלות והיסורים הם בגלל שסילקנו מעצמנו עול תורה- הנה בזמננו יש הרבה צרות ומחלות ויסורים, ואין כמעט אחד מאלף שימלט מזה, מה שלא היה בדורות שלפנינו, והטעם בזה הוא מפני שסילקנו בעוונותינו הרבים עול תורה, ולכן אדם שרואה שהוא ניצול ממצוקות הזמן, יברח מיד לבית המדרש ללמוד תורה, ועל ידי זה תסולק מעליו סיבת הצרות, ובדאי לא יסבול צרות אחרות, אבל אם לא יעשה כך יחליפו לו משמים את העונש בדברים אחרים, וכל התחבולות שיעשה להנצל מהם לא יועילו לו, אם לא שמסלק את

סיבת הצרות מעליו ע"י שיקבל עול תורה. ואמרו חז"ל מה יעשה האדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ואף שמצוה מגנא ומצלא, מ"מ כיון שכח הדין לפני בא המשיח התגבר כ"כ, לא מספיק מצוה אם לא שיעסוק בתורה וגמילות חסדים, (ובזמננו נתרבו הצרות ורואים כמעט את כל הסימנים לחבלו של משיח). וכשאדם משתדך נכון וטוב שיאמר בפניהם שהוא **חייב להפריש את עצמו מביתו כמה שנים ללמוד תורה,** ואם לא יכול לעשותם ברצף יעשה שנים אלו שלא ברצף, וטוב ונכון וכמעט חיוב גמור ששנים אלו יהיו שלא בביתו, שזה קבלת עול תורה בשלימות, ואם אינו יכול בשום אופן יעשה עכ"פ בביתו, אבל אינו יוצא בזה בקובע איזה זמן ביום, אלא רק כשקובע עצמו לתורה בתמידות. (חתימת הספר). והנה אנו רואים בעולם הזה שמחיר סחורה נקבע לפי כמה היא מצויה, ויתבונן האדם לענין התורה, שיצטרך לתת דין וחשבון על ידיעותיו בתורה, ומה שלא למד כאן לא יוכל בשום אופן להשיג שם, אפי' אם יתן בשביל זה את כל העולם הבא שלו, ונמצא שאין התורה מצויה אלא כאן בעולם הזה, שהוא כאן וכאפס כנגד עולם הגלגלים עולם היצירה ועולם הבריאה ועולם האצילות, ומזה ידע האדם גודל יקרת התורה, וישתדל מאד בהשגתה, ולא יתעצל בדבר. (השמטה).

שער התחזקות

חלק ב' בספר שם עולם נקרא שער ההתחזקות, ומטרתו הוא כמ"ש בשער הספר לחזק ידיים רפות ולאמץ ברכים כושלות, ולבאר כמה עניינים שנהוין לדעת אותם למעשה לעצמו ולאחרים. ובו מעורר החפץ חיים על גודל החיזוק התמידי הנצרך ללימוד התורה וקיום מצוותיה, במיוחד בתקופה זו שיש הרבה צרות וכן נתרבו בעלי דעות כוזבות, וכן יבוארו כמה דברים נחוצים בלימוד התורה ועבודת ד', ובסוף הספר מבאר הח"ח שהצרות שיש בזמננו הם הכנה לביאת המשיח.

חיזוק בעבודת ד' כנגד נסיונות השעה- אמרו חז"ל ד' דברים צריכים חיזוק תמיד, תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ, וברש"י כתב שצריך להתחזק בהם בכל כוחו. ואם צריך כזה חיזוק בזמנם, כ"ש בזמננו שנתרבו הדאגות והמצוקות, ונתרבו הזדים בעלי דעות כוזבות, ודאי מצוה להתחזק הרבה כדי שלא יתמוטט לגמרי. ומצוה שיראי ד' יתאספו, ויחזקו איש את רעהו, ולא יחושו למיעוטים כי ד' עמם, וכל דבריהם נכתבים בספר הזכרונות לפני ד'. ועיקר החיזוק צריך להיות במעשה, ולא מספיק חיזוק במחשבה, והיינו שיתחזק להשמר

בכל נפשו מדברים שהם נגד התורה, ויהיה חזק כחומה ששום דבר לא יכול להזיזה ממקומה, שהרי צריך לתת כל נכסיו שלא לעבור על לאו דאורייתא, וימנע את בני ביתו מדרכים חדשים נגד הדת ולא יתחשב בדבריהם, כי אפי' לאביו אסור לשמוע כשאומר לו לעבור על איזה מצוה, אפי' מצוה קלה של דברי סופרים, וכ"ש שלא לשמוע לאשתו ובניו, ושבת לוי זכו שהקב"ה הבדילם לנצח במקום הבכורות, בעבור "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וכו' כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו". ויזכור האדם כי ענייני העולם הזה אינם אלא לזמן קצר מאד עד שימות, ואילו התורה והמצוות קיימים לעד ולנצח נצחים, ואם ישמור על התורה יהיה מאושר לנצח נצחים. כל זה יתבונן האדם בימי חייו, ואז אשריו וטוב לו. (פרק א').

חיזוק מיוחד לתופשי התורה להתחזק בעבודת ד'- הנה כעת בסוף הגלות יש מלחמה נוראה בין הקדושה לטומאה, והטומאה מפילה חיצים נוראים, וכל אחד נפגע בצורה אחרת, ולא נשאר כמעט שלימים כי אם השרידים שהם הבעלי תורה, והם מעמידים את מלכות ד' בעולם, ומזרזים את השאר שיעבדו באמונה. והנה אמרו חז"ל אלף נכנסים למקרא, ומהם מאה יוצאים למשנה, עשרה לגמרא, ואחד להוראה, ומי שהוא בעל משנה הוא ממדרגת שרי עשרות, ובעל גמרא ממדרגת שרי מאות, ובעל הוראה במדרגת שר האלף. וכמו שבמלחמה התביעה על כל מי שהוא יותר קרוב למלך היא יותר גדולה, מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא, ולכן כל מי שהוא יותר במדרגה חובתו גדולה יותר, ואם יתשל ח"ו התביעה עליו תהיה הרבה יותר גדולה, ומי שייסבול דאגות ויסורים עבור כבוד ד', יהיה לעתיד מאהובי ד', ויאר ד' פניו כאור השמש, ויהיה ממקורבי ד' לעתיד לבוא, וזהו שאמרו "עת לעשות לד' הפרו תורתך", כי בעת שהפרו את התורה בלא טעם, (כמו שחכם שמפר נדר בלשון הפרה אינו מופר, כי רק לבעל יש כח להפר נדרים מסוימים, והחכם יכול רק להתיר ע"י פתח וחרטה), זהו עת לעשות לד', ומצוה רבה להתחזק לכבוד ד' ולכבוד עבודתו באמונה, ויהיה כדאי לד' כל הבריאה בשביל אלו המתחזקים. (פרק ב').

גודל הזריזות הנצרכת למצוות התורה, כנגד ערמת היצר הרע- הנה סחורה שרשומה אצל עשיר גדול שכדאי לעשותה, ודאי היא סחורה המביאה רווח עצום, וא"כ מה שרשום בתורה הקדושה, שהיא שורש כל

הבריאה, והקב"ה משתעשע בה כל יום, ושם כתוב שיהיה מזה רווח גדול, ודאי שהרווח בזה הוא עצום. וכמו שהיודע כמה גדול הרווח בסחורה, עושה כל מעשיו בזריזות, ואינו מרגיש יגע בעשייתה, כך היה עלינו לעשות המצוות בזריזות ובשמחה, ואת העבירות לעשות לפחות בעצלותם, אולם היצר הרע מתגבר עלינו בכל יום, ומנסה למנוע את עשיית המצוות, ואם לא מצליח מקטין בעיני האדם את המצוה, ומפיל עליו עצלות ותרדמה כדי שלא ישנה בשמחה, וכן לדבר עבירה מראה שאינו כ"כ עבירה כמו שהוא חושב, או שמפתה את האדם שאינו עבירה כלל, ושולח את שלווחיו דהיינו כח החמדה והתאוה והכעס וכו', ומזרזה לגמור הענין בזריזות יתירה, וכן מגדיל בעיני האדם את העוולות של אחרים מאד מאד כדי שידבר לשון הרע, ומאידיך מגדיל בעיני עצמו את מעלותיו ומקטין את עוונותיו כדי שיתגאה, ובאמת היה צריך להיות בהיפך, שישפוט את חבירו לכף זכות, ואת עצמו יבחון אם המצוה נעשתה לכל פרטיה כראוי, ואם נעשתה בכוונה נכונה, וגם צריך האדם להתבונן שכל מצוותיו אינם חשובות כנגד מה שהוא חייב כנגד הטובות שעשה עימו הבורא, ויזכור את עוונותיו, וכבר כתבו מוני המצוות שיש מאד להזהר שלא יהיה צדיק בעיני עצמו. ולפעמים היצר הרע מגדיל את העוונות בעיני האדם כדי שיתייאש מלחזור בתשובה, למרות שבאמת אם האדם חוזר בתשובה הקב"ה חוזר ומקרבו כאילו לא חטא, ולא יזכר לו מאומה מעוונותיו הראשונים. וכל רמאות היצר שייכת כאשר האדם רחוק מן התורה, כי התורה מאירת עיניים, ולכן יראה האדם להתחזק בלימוד התורה, וע"י אורה הבהיר ידע את אשר לפניו ולא יוכל היצר לרמותו, ואז אשריו טוב לו. (פרק ג').

חיזוק שיכין האדם את עצמו כראוי בעולם הזה בתורה ומצוות, לקבל את הטוב שהקב"ה הצפין

לעולם הבא - הנה הדרך הוא שכלל שהדבר חשוב יותר האדם מכין את עצמו לזה יותר, ואנו רואים שצריך האדם שבעים שנה ויותר להכין עצמו לעולם הבא, ולמה צריך כ"כ הרבה הכנה, והביאור בזה הוא שיש כ"כ הרבה היכלות בעולם העליון, כי כל מצוה יש לה עולם בפני עצמו, ומשם מקבל האדם את שכרו, ולכן צריך כ"כ הרבה הכנה. ועל האדם להתבונן כי כמו שמי שאין לו מספיק שטח בדירה לפרוזדור או לטרקלין, ודאי יעדיף את הטרקלין ומה שישאר יהיה לפרוזדור, כי הפרוזדור אינו אלא דרך לעבור בו, וכך אנו בהיותנו בעולם הזה עיקר מחשבותינו צריך שיהיה על התורה והתפילה, כי לא לעולם נהיה בפרוזדור, ואם לא נכין לעצמנו טרקלין הלא נהיה מוכרחים להיות חוץ למחנה שכינה מקום הקליפות והחיצוניים, ולהטת החרב המתהפכת שומרת שכל מי שאין לו זכות לא יכנס בשום אופן, ואף אחד לא יכול להכניס חבירו ואפי' בנו בתחומו, (וברא מזכה אבא הוא מצד שבא מכוחו וגם הדריכו לילך בדרך ישרה), ואף שלבסוף כל אחד מתמרק מעוונותיו וזוכה לעולם הבא, מ"מ בינתיים יסבול עונש כבד מאד יותר מכל יסורי תבל, וגם העולם הבא שיקבל אח"כ לא יהיה אלא לפי מה שבנה במעשיו ולא יותר, וודאי יתבייש ויצטער מאד על עצמו כשיראה את חבירו בהיכל מהודר יותר, ועל כן החכם עיניו בראשו שלא לעסוק הרבה בענייני העולם הזה, ועיקר עסקו ומחשבתו יהיה להשיג תורה ומצוות, ואז יאר ד' בהדרו עליו לנצח. (פרק ד').

גודל הזריזות הנצרכת לתורה, שבזה האדם קונה לעצמו חיי נצח, ובה הקב"ה משרה שכירתו על האדם - נצטוונו בתורה על זכירת יציאת מצרים בכל יום, ושבת ופסח וכל המועדים נזכר בהם זכר ליציאת מצרים, והטעם שנצטוונו כ"כ על ענין זה הוא כי ביציאת מצרים נתבררו עניינים גדולים, שנתחזקה האמונה בד', ובאו לידי יראה ממנו, ונתגלתה השגחת ד' בארץ, וע"י

זכירת יציאת מצרים נתחזק גם אנו בכל זה. אמנם באמת אף שמטרות אלו הם תכלית גדול ונורא מאד אשר כדאי היציאה אפי' רק בשביל זה, אולם אנו מוצאים בתורה שיש מטרה נעלה יותר, שבשבילה היה עיקר יציאת מצרים, והיא קבלת התורה, וכמו שמוזכר בתורה בכמה מקומות שזה מטרת היציאה, והביאור בזה הוא כי קנין חיי הנצח הוא רק ע"י התדבקות בתורת ד', כי מהתורה נמשך אור על האדם, ומאור זה האדם חי לעתיד לבוא חיי נצח, ולכן הקב"ה מקפיד כ"כ על הפורש מן התורה, כי בזה הוא פורש ממש מן החיים. ועוד יש ענין נשגב בתורה, שהיא האמצעי בין הקב"ה לאדם שעל ידה הקב"ה משרה אור שכירתו על נפש האדם, שכמו שהגוף הוא החיבור בין הדם שהוא גשמי לנפש הרוחנית, כך הרי אפי' הנפש היותר קדושה אינה אלא כחומר לגבי הקב"ה, והחיבור הוא ע"י התורה, ומזה נלמד גודל הזריזות הנצרכת לתורה, כי בזה קונה האדם לנפשו ממש ענין קדושת ספר תורה. (פרק ה').

הזריזות המיוחדת שצריך להזדרז לתורה מי שחננו ד' במידות ישרות ובדעת יתירה - הנה יש בני אדם שחננו ד' במדות ישרות ובדעת יתירה, אשר על ידי זה הם יכולים להשיג חלק גדול בתורה, ולזכות לאהבה ויראת ד', ולעשות חסד באופן נעלה, ובודאי קיבלו בהר סיני חלק גדול יותר בתורה כפי ערך דעתם הרחבה, ושורש נשמתם היא ממקום גבוה יותר, ואדם כזה צריך להזהר שלא לשקוע בעסקים אלא בכדי חיותו, כי לעתיד לבוא כשישב בין האדירים שהשיגו בעולם הזה כפי הראוי להם בשורש נשמתם, אשר פניהם מאירים כשמש באור תורתם, ויש במחיצתם רבבות מלאכים שנבראו מהתורה שלמדו בעולם הזה, כמה בושה תאחזו אם נמשך אחר יצרו לשקוע בעסקים ובהבלי העולם הזה. (פרק ו').

תנא דבי אליהו פרקים ד' ה'

שכרו של משה רבינו על שדאג לכבוד הקב"ה וישראל, ומה עשה משה אחרי חטא העגל - משה זכה למאור פנים בעולם הזה ממה שעתיד לתת לצדיקים לעתיד לבא, מפני שעשה רצונו של הקב"ה והתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודם של ישראל כל ימיו, וחמד והתאוה וציפה שיהיה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, שכשסרחו ישראל במעשיהם ואמר הקב"ה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם" מיד "ויחל משה... למה יאמרו מצרים... זכור לאברהם ליצחק ולישראל" וכו', וכתוב "וינחם ד' על הרעה". אמר משה לפני הקב"ה, אתה רוצה לעשות מידת הדין לכולם, ארד אני ואעשה בהם מידת הדין, ירד ונטל את העגל ושרפו באש, ואע"פ שלא אמר לו הקב"ה לומר שיהרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו, תלה בכבוד של מעלה, שלא יהיו ישראל אומרים, לא כך למדתנו סנהדרין שהורגת נפש אחת בשבוע נקראת חבלנית, מפני מה אתה הורג שלשת אלפים ביום אחד, ואז כשבני לוי הרגו את אלו שעבדו לעגל בלב שלם, וחזר משה ועמד בתפלה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם צדיק וחסיד אתה וכל מעשיך באמונה, בשביל שלשת אלפים שעבדו בלב שלם ימותו שש מאות אלף, ובני עשרים שנה ולמטה, ובני שמונה עשרה, וחמש עשרה, ועשר, ושנים, ואחת, וכמה גרים ועבדים שנתוספו עליהם, אין לדבר סוף, מיד נתגלגלו

רחמיו של הקב"ה ונתרצה עמהם באותה שעה. אמר לו הקב"ה למשה, הואיל ועמדת לפני בארבעה וחמשה מקומות והצלת את ישראל מן המיתה, כתר יפה שמונח להם ולבניהם ולבני בניהם בשביל תורה שעשו, הרי הוא מונח לעולם הבא לך, שנאמר "וראו בני ישראל את פני משה", ואותו מאור פנים לא בטל ממנו אף לאחר מותו.

ת"ח שעוסק בתורה לא מת, ואין להצטער על מת יותר מדאי - לא משה בלבד, אלא כל תלמיד חכם שעוסק בתורה מקטנותו ועד זקנותו ומת, עדיין לא מת אלא בחיים הוא לעולם ולעולמי עולמים, ונשמתו תחת כסא הכבוד. מכאן אמרו אל ירבה אדם בכי ומספד יגון ואנחה על מתו אלא כשיעור שנתנו חכמים, שלשה ימים בכי ומספד, שבעת ימים אבל, שלשים לתספורת ולגיהוץ ולשאר דברים אחרים, מכאן ואילך כל החובל בעצמו הרי זה מתחייב בנפשו, שנאמר "אל תבכו למת" וגו', אין אתם מרחמים עליו יותר ממני, אדם שעושה מריבה עם חבירו ומפייסו ע"י שמקבץ לו הרבה בני אדם, אע"פ שמתרצה לו יש לו מקצת קנאה בלבבו, אבל הקב"ה כאדם עובר עבירה ועושה תשובה מקבלו ברחמים ואינו זוכר לו אפילו מקצת עוונותיו, אבל אם עבר עבירה ושנה ושילש שלשה פעמים ולא חזר בו ועשה תשובה, עליו צריכים לבכות, כי הוא נעקר מן העולם.

מה זוכה צדיק שאכפת לו מכבוד שמים - ולא זה בלבד, אלא שכרו של משה הצדיק שעמד בתפילה בארבעה וחמשה מקומות והציל את ישראל מן המיתה,

העלה עליו הכתוב כאילו ברא אותן, וכן כל חכם וחכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודם של ישראל כל ימיו, ומתאוה וחומד ומצפה על כבוד ירושלים ועל כבוד בית המקדש ועל ישועה שתצמח בקרוב ועל כינוס גלויות, זוכה לרוח הקודש, מכאן אמרו כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיד בשביל להרבות כבוד שמים, אין צריך לא חרב ולא חנית ולא רומח ולא כל דבר שיהיה לו שומר, והקב"ה משמרו בעצמו, ומלאכי השרת עומדים לו סביב סביב וחרבות ביד כולם ומשמרים אותו.

חיים שלא בצער לימות המשיח ולעולם הבא, כיצד: עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש הגדול שלו וצדיקי עולם יושבים לפניו הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם ועבדיהם ואמהותיהם, ועושים להן צורך בתיהם.

חיים שלא ביצר הרע לצדיקים לעתיד לבוא ולימות המשיח, כיצד: "ונתתי לכם לב חדש" זה יצר טוב, "ורוח חדשה אתן בקרבכם" אלו מעשים טובים, "והסירותי את לב האבן מבשרכם" זה יצר הרע.

ישראל עשו דברים שאינם ראויים למרות שדברי התורה נכפלו, והקב"ה מרחם עליהם - ונתתי לכם לב בשר" נאמר על דברי תורה שהן כפולים בכל מקום, כדמצינו שעשרת הדברות נאמרו לפני הר סיני ונכפלו בספר תוכחות (-ספר דברים), וכן נכפלו דיני נזיקין, מכירת עבד עברי, כלאים, לא תבשל גדי, סימני בהמה וחיה, כריתת ברית, שירה, וקרבתות ציבור ויחיד נכפלו לפני

ואחרי מיתתו של אהרן, אבל ישראל עושים את התורה תפל, ומלעיגים על הדברים כאילו אין בהם ממש, ואף כשהזוהרים הקב"ה ארבע מאות ושמונים עד שלא נבנה הבית, וארבע מאות ועשר שנים משנבנה הבית, לא מצא בהם קורת רוח, ועשו דברים מכוערים ושאינם ראויים, אולם רחמי ד' עליהם, שנאמר "מציל עני מחזק ממנו", עני - במעשיו, ומצילו בין מיצר הרע בין מאומות העולם.

הקב"ה נפרע מהיצר הרע וממקשי רעתם של ישראל על אחת שבע, ממבקשי רעתם של ישראל על שביקשו לאבד ישראל מן העולם, ומיצר הרע על שהסטיין אתכם ועי"ז לא רבתה תורה בעולם, וכשם ששם ארצו ונחלתו של הקב"ה לארץ ציה ושממה ע"י העבירות, ונתן עינו במקדש ראשון ואחרון והחריבם והרג חכמים שבהם, והגדיל לעשות שהניח כל אומות העולם ובא ונדבק בהן בישראל להטותם מדברי תורה.

כבוד ועזו לצדיקים לעתיד לבא ולעולם הבא, כיצד: הקב"ה יושב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבים לפניו, ונותנים לכל אחד מאור פנים בתורה שיש בו, ומלאכי שרת עומדים סביב לישראל ובוכים בלבבם, אשריהם של ישראל שכל אותו הצער והעינוי והלחץ שהיה להם חלף והלך לו, ועכשיו יש להם טובה גדולה בשביל התורה שעשו, לפי שבעולם הזה היו כל אומות העולם מחרפים את ישראל ואומרים להם, כשם שיש לכם כסף וזהב שדות וכרמים אכילה ושתיה ובגדים נאים, כך יש לנו, ואיזה שרשור יש לכם על התורה שכן אתם מצטערים עליה, וכשיגיעו ימות המשיח ויתבטל מלאך המות מן העולם יהיו כל אומות העולם אומרים, אשרי העם הזה שעלה לו גורל לטובה, אשרי העם הזה שד' אלקי בחלקו, ואומות העולם צועקים מבחוץ על שלא שמעו לדברי תורה, ומלאכי שרת צועקים מבפנים על שלא זכו לכל אותה טובה וגדולה בישראל.

מקים מעפר דל לצדיקים לימות המשיח ולעולם הבא, כיצד: בני אדם שעברו עבירות הרבה ונקנס עליהן מיתה עד ארבעה דורות, שנאמר "פוקד עון אבות על בנים" וגו', חזרו ועשו תשובה וקראו את המקרא ושנו את המשנה ומתו מתוך אותו הצער, אין לו לקב"ה נחמה עליהם אא"כ מעמידים על רגליהם מן העפר, ומושיבים בין ברכיו ומגפפם ומחבקם ומנשקם ומביאין לחיי העולם הבא. "מושיבי עקרת הבית" זה בית המקדש שעמד הקב"ה בתוכו וברא את כל העולם כולו מסוף העולם ועד סופו, דבר אחר מושיבי עקרת הבית, זה העולם הזה, שעמד הקב"ה וברא את כל העולם כולו מסוף העולם ועד סופו. "אם הבנים שמחה" - ברוך המקום ברוך הוא ששמחתו מרובה על ישראל לעולם, שכשם שישראל עושים את התורה בעולם הזה ושמחים בה, כך תורה שמחה בהם לעולם, שנאמר אם הבנים שמחה. דבר אחר "מקימי מעפר דל" לצדיקים לימות המשיח ולעולם הבא, כיצד, אדם שעבר עבירות הרבה ונקנסו עליו מיתה עד ארבעה דורות, וחזרו ועשו תשובה וקראו תורה נביאים וכתובים ושנה משנה מדרש

הלכות ואגדות ושימש חכמים, אפילו נגזרו עליו מאה גזירות הקב"ה מעבירים ממנו.

תחית המתים להקב"ה בעולם הזה כדי לקדש שמו הגדול, **לימות המשיח** כדי ליתן שכר לאוהביו וליראיו לעולם הבא, אמר דוד מלך ישראל יהי חלקי עם ממייתין את עצמן על דברי תורה, כל הנעשה שוכן לעפר עפרו נוער, וכל שאינו נעשה שוכן לעפר אין עפרו נוער, אלו בני אדם שהן משכינים את עצמם ואת בשרם על העפר כדי ללמוד תורה, והקב"ה מביא עליהם טל אורות של אורה, ומושיבים בין ברכיו ומגפפם ומחבקם ומנשקם ומביאין לחיי העולם הבא, ואומות העולם שהיו אומרים גבורים אנחנו, עושי מלחמה אנחנו, מי יכול לעמוד לפנינו, תעשה בהם נקמות גדולות כמו שאמרת להם לבניך "וארץ רפאים תפיל".

מפני מה זכה אליהו שחיה מת על ידו, מפני שעשה רצונו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה, והיה מתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודם של ישראל בכל יום תמיד, והיה בדעתו כאילו אבדו שונאי ישראל מן העולם, בכל דור ודור שהיה אליהו מוצא בני אדם צדיקים מיד היה מגפפם מחבקם ומנשקם ומברך ומרומם ומשבח ומגדל ומקדש לשמו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה.

מפני מה זכה אלישע שחיו שני מתים על ידו, מפני שעשה רצונו של מי שאמר והיה העולם, שכשאמרה רוח הקודש לאליהו "לך שוב לדרכך מדברה דמשק וגו' ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל ואת אלישע וגו' תמשח לנביא תחתיו" וגו', ואלישע היה עוסק במלאכתו, והניח את כל אשר לו ורץ אחרי אליהו, והפקיד את כל אשר לו וזרע את כל השדה מלח, מכאן אמרו גדולה שימושה יותר מלימודה. ומכאן אמרו אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, כדי שיאמר זכור איש פלוני לטוב שזו הלכה קבע בידי, שנאמר "ויהי הם הולכים הלך ודבר" ואין דיבור אלא דברי תורה שנאמר "הלא כה דברי כאש נאום ד'", וכשנשתלח מלאך על אליהו ועל אלישע לשחתם בא ומוצאם שהיו עסוקים בדברי תורה, אמר לפניו רבונו של עולם הם עוסקין בדברי תורה ואין אני יכול לשלוט בהם, מה תלמוד לומר "ויפרידו בין שניהם", אלא חזר ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו, רבונו של עולם עשיתי לך קורת רוח בעולם, דיין ביזיון שביציתי אותך ודחפתי אותך אחד לכאן ואחד לכאן, מכאן אמרו שני בני אדם שמהלכים בדרך ועוסקים בדברי תורה אין דבר רע יכול לשלוט בהם.

מפני מה זכה יחזקאל שחיו מתים על ידו, מפני שהיה מתחבר עם ישראל בכל שעה ושעה, אמר הקב"ה ליחזקאל, בן אדם לי ולך נאה לנו להוכיח את ישראל. דבר אחר, אמר לו אם אתה מוכיחם הוכיח, ואם אין אתה מוכיחם אני מוכיחם בתוכחות, אי אתה דומה להם אלא כשיר הזה, מה השיר הזה עיתים בני אדם שמחים בו ועיתים בני אדם משמחים בעליו, שכשבא נבוכדנצר מלך בבל והגלה את ירושלים והורידם לבבל עשאו שרים על כל הממלכה, וכשסרחו במעשיהם הוציאו לבקעה והרגם, ובשעה שהיו נהרגים אמרו "אוי לנו

יבשה עצמותינו אבדה תקותנו נגזרנו לנו", מכאן אמרו, יודע אדם בעצמו אם בן העולם הבא הוא אם לאו, אם עשה גדולות כאילו נעקר מן העולם, וכתב "ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות", אל תיקרי עצמות אלא עץ מות, מן העץ שאמר הקב"ה לאדם הראשון שלא לאכול ואכל, וקנס מיתה עליו ועל תולדותיו הבאות אחריו עד סוף כל הדורות, לכך נאמר מלאה עצמות, והם היו משוקצות בעבודה זרה, אמר יחזקאל שמא אלו אבדו מן העולם, אמר לו הקב"ה "הנה אני מביא בכך רוח וחיותם". מכאן אמרו עשרה מלאכי שרת ממונים על אותו רשע (-נבוכדנצר) שהרגם, וחיו ועמדו על רגליהם ופרו ורבו ונתגדל שמו של הקב"ה בעולם מסוף העולם ועד סופו.

עונש המצירים לישראל - דם ובשר ושבר גוג לעתיד על הרי ישראל, כשם שאומות העולם מענים את ישראל ולוחצים ושוחקים אותם ואת בשרם עד שנפשים יוצאת ואין חוששים להן, כך הקב"ה מאספם לדין על הרי ישראל, ומאכיל את בשרם לעוף השמים ולחייית השדה ואין חושש להם. ומקצת דם ובשר של לוחצים בעולם הזה, עינינו רואות בכל יום תמיד שהמצירים לישראל נהרגים.

אשריהם של ישראל בכל מקומות מושבותיהן שהיו מתייגעים וגולים בארבע רוחות עולם לצפון ולדרום לדרום ולצפון, למזרח ולמערב למערב ולמזרח, והרי הן באמצע -עם הקב"ה, ואמר הקב"ה אני כפרתם, אמר הקב"ה מעולם לא הכיתי אומה ושניתיה לה, שבעים ושנים נגעים יש בתורה, יושב על כסא שופט צדק, יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, אמר, אם אני מביא עליהן של ישראל כל אותן שבעים ושנים נגעים יהיו מכוערין בין האומות, והיו אומות העולם אומרים כמה מכוער הוא כל אחד ואחד מארבע מראות מיני נגעים האמורות בתורה, ואם ראית אחד מישראל שיש עליו אחד מארבע מיני נגעים, מזבח כפרה לישראל בכל מקומות מושבותיהם, ואם ראית אחד מישראל שיש עליו מכה אחת מכל המכות האמורות, שעיר המשתלח הוא לישראל בכל מקומות מושבותיהם, מפני שאחד מישראל שקול כנגד כל אומות העולם, לפיכך הקב"ה מביא יסורים על ישראל להעביר את הפורענות.

אכילה ושתיה שמחה ורננה לצדיקים לימות המשיח ולעולם הבא, כיצד: מיטות מוצעות לצדיקים בתוך האש, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה גדולה. מקצת אכילה ושתיה לצדיקים בעולם הזה, כיצד, מי שהוא קורא לשם שמים ושונה לשם שמים ואוכל משלו ונהנה מיגיעו, עליו הוא אומר "גיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך", אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ואומר "מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים", במה דברים אמורים בזמן שנהנה משלו, ועליו הכתוב אומר "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", ולא עוד אלא בני ביתו יראים ממנו, והקב"ה אוהבו אהבה גמורה ביותר, ואומר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ואומר "כי תלך במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך".

חדש

גיתן להשיג שוב את הסט הנמצית הש"ס (ללא תוס', ורש"י הלפי) על כל הש"ס במהיר 100 ₪.
בנוסף יצאו לאור מחדש כל חוברות הנמצית משנה ברורה, 6 חלקים ב 6 חוברות. עלות חוברת 10 ₪ סט 50 ₪.
כמו כן גיתן להשיג את סיכומי הנמצית ההלכה (עם טור וב"י שו"ע וגו'כ), על הלכות שבת, מועדים ונדה. לפרטים 052-7692282
קיבלת תועלת מהגליון? באפשרותך לזכות לומדים נוספים, גיתן לתרום ב'נדרים פלוס' קופת 'הנמצית'

מבחיני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי ומשנה ברורה הפץ חיים ואהבת חסד
גיתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:
- בטלפון 0737-289-669
- במייל 7692282@gmail.com
- **בנדרים פלוס קופת לדעת.**
הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 400 ₪ ברשת יפה גוף, 101 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת יפה גוף.

סיכומי 'הנמצית'

גיתן להשיג את גליונות סיכומי הנמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה).
- **בנקודות ההפצה**
- **במייל 7692282@gmail.com**
- **בפקס 0799-414144**
בנוסף גיתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.
הסיכומים מיועדים לחזרה בלבד ואין לסמוך להלכה.
לרגל לימוד מסכת שבת ב'עמוד היומי' גיתן לקבל סיכומים מודפסים לפי סדר מסלול זה.